

Kırsal Kalkınma, Yaşam Kalitesi ve Yakın-Kırsal: Türkiye’de Kırsal Kalkınma Stratejileri için Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi

Rural Development, Quality of Life and Near-Rural: A Framework Suggestion for Rural Development Strategies in Turkey

Ozan Hovardaoglu

Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Merkez Kampus, Melikgazi, 38039, Kayseri
ozanhovardaoglu@erciyes.edu.tr

Öz: Türkiye’de 2000’li yıllarda kırsal kalkınma açısından bir yandan Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasıyla (OTP) uyumlu bir yol izlenirken, diğer yandan ulusal düzeyde kırsal kalkınma dinamikleri oluşturulabilmesi amacıyla bir dizi strateji ve politika uygulamaya konmaktadır. Bu stratejilerde vurgulanan bileşenlerin birçoğunun kentsel hizmet çeşitliliğinin birer fonksiyonu olması, iki önemli açmazla neden oluyor görünmektedir. (a) kırsal yerleşmelerde söz konusu kentsel hizmet çeşitliliğine erişebilirlik düzeylerinin çok düşük kalması. (b) bu hizmet çeşitliliğinin kırsal alanda organizasyonunun gerçekleşmesinin güçlüğüdür. Bu çalışma, böyle bir soruna odaklanarak, ‘yakın-kırsal’ kavramını önermektedir. Yakın-kırsal, bölgesel kentlere ve bu kentlerde var olan kentsel hizmet çeşitliliğine erişimde mesafenin sürtünmesi etkilerinin en az hissedildiği kırsal yerleşmelerdir. Bu çalışmada üç temel amaca ulaşılması hedeflenmektedir: (a) kırsal kalkınma stratejilerinde yakın-kırsal yerleşmeler için özgün kalkınma stratejileri geliştirilmesi gerektiğini vurgulamak. (b) bu yerleşmelerin özgün sorunlarına dikkat çekmek. (c) bu bağlamda kırsal kalkınma stratejileri için bir kavramsal çerçeve arayışını gündeme getirebilmek amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yakın-kırsal, kırsal kalkınma, yaşam kalitesi, yeni sanayi odakları, bölgesel kent, Türkiye.

Abstract: In 2000s in Turkey, in tune with the European Union Common Agricultural Policy, a series of strategies and policies are prepared and implemented. Two main problems seem to rise since many of the components in these policies are direct functions of the multiplicity of urban services: (a) the low level accessibility rates to these services in rural areas. (b) The challenges to organize these services in rural areas. This study, focusing on these two problems, suggests the concept of near-rural as a framework for rural development strategies. The concept near-rural refers to those settlements wherein the accessibility to the amenities of regional towns is minimally influenced by the friction of distance. This study, therefore, aims at achieving three main goals: (a) to draw attention to the near-rural settlements within the rural development strategies, (b) to draw attention to the peculiar problems of these settlements, (c) suggesting a conceptual framework for these strategies which focuses on the near-rural settlements.

Keywords: Near-rural, rural development, quality of life, new industrial districts, regional towns, Turkey.

1. Giriş

Son on yıllık süreç tüm dünyada kırsal kalkınma strateji, politika ve çabalarının yoğunlaşarak arttığı bir dönem gibi görünmektedir. Bir yandan kalkınmada tarımsal üretimin önemini vurgulayan düşünce ve araştırmalar kalkınma ve tarımsal üretim arasındaki ilişkiyi profesyonelleşme, kurumsallaşma gibi kavramlarla yeniden kurgulayarak literatürdeki ve gündemdeki yerini genişletmektedir. Öte yandan hem dünyadaki spekülasyon yatırım alanında ortaya çıkan ve etkileri küresel ölçekte hissedilen krizler ve bunlarla ilişkili bir biçimde daha belirgin hale gelmeye başlayan sınai üretim alanında ortaya çıkan krizler, kalkınmanın kaçınılmaz bileşeni olan üretime ilişkin hem politik hem akademik düzeyde yeni arayışlara yönelimi tetiklemektedir. Bu yönelim son dönemde Türkiye’de de ağırlığı giderek artan bir düzeyde hissedilmektedir.

Hem Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’na (AB-OTP) uyum amacıyla tarımsal üretimin yapısal yeniden organizasyonu yönündeki politikalar, hem de sulama altyapısının iyileştirilmesi, arazi toplulaştırması ve benzeri uygulamalarla Türkiye’de de tarımsal üretime ilişkin yeni düzenlemeler strateji, politika ve uygulama düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz ki tarımsal üretim böyle bir dönemde kalkınma çabaları açısından önemli bir bileşen haline gelmektedir. Tarımsal üretime ve tarımsal üreticiye yönelik yeni düzenlemeler, yeni organizasyonlar her ne kadar tarımsal üretim kaynaklı sermaye birikiminin artması sağlayacak

gibi görünse de, kalkınmayı salt sermaye birikimi olarak anlamanın ortaya çıkartacağı ve hatta çıkartıyor olduğu sorunlar, kalkınma literatüründe özellikle de son dönemde belirgin bir biçimde vurgulanmaktadır.

Bu çalışma da böyle bir vurguya paralel şekilde, kalkınma amacıyla sermaye birikiminde artış sağlayacak çabanın, toplam yaşam kalitesinde bir iyileştirmeyi göz ardı etmemesi gerektiği düşüncesine sahiptir. Ancak bu açıdan ortaya çıkan en temel sorunlardan biri, yaşam kalitesini anlamak için kullanılan göstergelerin ekonomik bileşenler ağırlıklı kurgulanıyor olmasıdır. Diğer önemli sorun ise, söz konusu göstergelerin kentsel hizmetlerin çeşitliliği ile olan kaçınılmaz ilişkisidir. Öte yandan, kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için örneğin AB-OTP kapsamında gerçekleştirilmesi amaçlanan tarımsal üretimin profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması hedefleri de kentsel hizmet çeşitliliği ile doğrudan ilişkilidir. Güncel yerel kalkınma stratejileri kent odaklı kalkınma hedefleri oluştururken dahi öncü sektörlerdeki girişimlerin kurumsallaşması ve profesyonelleşmesini öncelikli hedefler olarak göstermektedir.

Bu hedefler hiç kuşkusuz ki yüksek nitelikli işgücünün varlığı ve istihdamı gibi bileşenlere bağlıdır. Diğer bir deyişle, güncel yerel kalkınma stratejileri sadece fiziksel sermaye kabiliyetlerindeki iyileşmeleri değil, aynı zamanda bu iyileşmeleri de destekleyecek ve gerçekleştirecek biçimde beşeri ve sosyal sermaye iyileşmelerini de öncelikli hedefler olarak belirtmektedir. Kentsel hizmet çeşitliliğine önemli oranda bağımlılık arz eden hedeflerin kırsal kalkınma stratejileri kapsamında kırsal alanda gerçekleştirilmesi, kırsal kalkınmayı kentlerden bağımsız bir biçimde kurgulayacak stratejilerin başarı düzeyini doğrudan etkileyecektir. Tarımsal üretimin profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması, geçimlik üretim yapmakta olan tarımsal üreticinin toplam üretim miktarını, örneğin sözleşmeli tarım gibi uygulamalarla artırması şeklinde basitleştirilmemelidir.

Bu hedef, tarımsal üretim biçimindeki toplam bir dönüşümü ifade ediyor görünmektedir. Diğer bir deyişle, tarımsal üreticinin üretim süreçlerindeki emek bileşenini giderek azaltan, buna karşın sermaye bileşenini giderek artıran bir dönüşümü çağrıştırmaktadır. Böyle bir dönüşüm sosyolojik ve mekânsal sonuçlar ortaya çıkarabilecek niteliktedir. Bu sonuçların, çözülmesi zor sorunlar haline gelmemesi ise yaşamsal önem taşımaktadır. Kırsal kalkınmayı yerel – bölgesel kalkınmanın bir bileşeni olarak kavramlaştırmak; bu bağlamda “yere” özgü çözümler ve stratejiler üzerinde durabilmek söz konusu sorunların ortaya çıkmasına karşı erken teşhis olanaklarının yüksek olmasını sağlayabilir. Bu çalışmada önerilen yakın-kırsal kavramı da kırsal kalkınmayı yerel – bölgesel kalkınmanın bir bileşeni olarak anlama çabasının bir sonucudur.

Yakın-kırsal olarak tanımlanan yerleşmeler, bölgesel kentlere ve bu kentlerde var olan kentsel hizmet çeşitliliğine erişim üzerinde mesafenin sürtünmesi etkilerinin en az düzeyde olduğu kırsal yerleşmeleri ifade etmektedir. Ancak, bu yerleşmelerin, her ne kadar kentsel hizmet çeşitliliği ve yaşam kalitesi olanaklarına göreli erişim kabiliyeti üstünlüğü var gibi görünse de, yakın-kırsal yerleşmelerde Türkiye'nin 1950 sonrası dönemdeki kentleşme süreciyle ilişkili biçimde ortaya çıkan ve bu yerleşmelere özgü görünen demografik, ekonomik ve sosyal sorunlar da bulunmaktadır. Yakın-kırsal yerleşmelerin bu nitelikteki sorunlarına da işaret ederek, bu çalışmada, kırsal kalkınma stratejileri için yeni bir kavramsal çerçeve önerilmesi amaçlanmıştır. Önerilen kavramsal çerçeve, Türkiye'nin 1980 sonrası süreçte en çok öne çıkan yeni sanayi odaklarından biri olan Kayseri kentinin yakın kırsal yerleşmelerinden biri olan Büyüktuzhisar yerleşmesinde yapılan alan araştırmasından elde edilen görgül veriyle de desteklenmektedir. Söz konusu görgül veri, Temmuz ve Ağustos 2010 tarihleri arasında adı anılan yerleşmede gerçekleştirilen niceliksel ve niteliksel analizlerden elde edilmiştir ve niceliksel veriler; hem Türkiye İstatistik Kurumu'nun veri tabanından, hem de yaklaşık 2200 nüfusa sahip yerleşmede yaklaşık %80 örnekleme

gerçekleştirilen anket çalışmalarından; niteliksel ağırlıklı veriler ise, aynı çalışma kapsamında yerleşmenin kanaat önderleri, yerel yöneticileri ve kurum yöneticileriyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilmektedir (Hovardaoğlu vd., 2011).

2. Yaşam Kalitesi ve Kırsal Kalkınma

2.1. Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesine ilişkin araştırmaların büyük çoğunluğunda yaşam kalitesini ölçülebilir göstergeler ile temsil etme eğilimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Böyle bir eğilimin ortaya çıkması da çok anlaşılabilir bir durumdur. İster kentsel, ister yerel, isterse de ulusal düzeyde olsun, üretilen, özellikle de kalkınmayla ilgili politikaların çok büyük bir çoğunluğu, yaşam kalitesindeki artışı bu politikaların en önemli başarı göstergelerinden biri olarak kabul etmektedir. Bu nitelikte bir başarı göstergesi ise kaçınılmaz olarak ölçülebilir göstergelerin zaman içindeki değişimine odaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, herhangi bir kalkınma politikalarının başarılı olup olmadığı, bu politikaların toplam yaşam kalitesinde, zaman içinde ne düzeyde bir artış ya da iyileşme gerçekleştirebildiklerinin ölçümüyle değerlendirilmektedir.

Gayri safi yurt içi hâsıla (GSYİH) miktarlarının, istihdam ve ekonomik büyüme oranlarının uzun süre kalkınmanın ve gelişmenin birincil göstergeleri olarak varsayılmasının (Gadry ve Jany-Catrice, 2006) böyle bir eğilimin sonucu olduğu söylenebilir. GSYİH artışları, istihdam ve ekonomik büyüme oranları ulusal düzeyde temel ekonomik göstergeler olarak kullanılabilir. Ancak yaşam kalitesi, bu üç göstergeye ek olarak, nitelikli bir yapıya çevrede yaşayabilme, fiziksel ve zihinsel sağlık, eğitim ve kültürel olanaklara erişim, çalışma dışı zamanlarda insanların bireysel gelişimini destekleyecek farklı ilgi alanlarını destekleyecek çeşitlilikte hizmetlere erişim ve sosyal aidiyet gibi göstergeleri de içerebilmelidir (Garcia Mira, 2002; Derek, 2009; Abdel-Hadi vd., 2010; Hovardaoğlu vd., 2011).

Öte yandan Kahneman ve Deaton (2010) yaptıkları araştırmalarda bireysel yaşam kalitesi açısından duygusal refah gibi bir kavramı önermektedir. Bu kavram, kişinin günlük yaşamındaki duygusal deneyimlerin yoğunluğunu ve bunların, kızgınlık, stres, üzüntü, mutluluk gibi farklı bileşenlerini, bireylerin yaşam kalitesinin önemli parçaları olarak görmektedir (Kahneman ve Deaton, 2010). Ayrıca yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar da yoksulluğu salt ekonomik terimlerle açıklamak yerine, yoksulluğun temel yaşam kalitesi olanaklarına erişimle ilişkilendirmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Görünen odur ki, güncel literatür yaşam kalitesi meselesini salt ekonomik terimlerle açıklamaktan kaçınmakta ve yaşam kalitesini doğrudan etkileyen birçok bileşeni ortaya çıkarmaktadır. Bu konudaki literatür örnekleri büyük oranda artırılabilir; ancak hemen hepsinin ortak noktasında, yaşam kalitesinin kentsel hizmetlerle ve bunların çeşitliliği ile olan, doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunmaktadır. Bu noktada sorulması gereken en temel sorulardan biri ise, kalkınmanın hem literatürde hem de farklı stratejilerde nasıl formüle edildiği ve yaşam kalitesi ile ilişkisinin nasıl kurulduğudur.

2.2. Kalkınma ve Yaşam Kalitesi İlişkisi Üzerine

Kalkınma terimi genellikle olumlu çağrışımları içeren bir terim olduğu için, farklı kalkınma söylemlerinin özünde neyi gerçekleştirmeye çalışıyor olduğuna dair bir soru çok yaratıcı bir soru gibi görünmemektedir. İster yeni olsun ister eski olsun, kalkınma söylemlerinin başarmaya çalıştığı iki temel amaçtan söz etmek mümkündür. Bunların ilki, belli bir kalkınmışlık düzeyinin oluşturulması, ikincisi, bu kalkınmışlık düzeyinin iyileştirilmesi ya da en olumsuz durumda sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu nedenle farklı kalkınma söylemlerinin yaşam kalitesiyle ilişkisini anlamak için kalkınmanın farklı söylemlerde nasıl tanımlanıyor olduğundan daha önemli olarak, hangi yöntemleri kullanarak bu kalkınmışlık düzeyine erişilmesinin yolunun çizildiğini anlamaya çalışmak çok daha pratik

olacaktır. Güncel literatürde kalkınmışlık durumuna ulaşmak için kullanılabilir yollara dair farklı birçok anahtar kelime bulmak mümkündür.

Güncel kalkınma literatüründe en çok öne çıkan anahtar kelimeler hiç kuşkusuz ki “yerel” ve “bölgesel” terimleridir (örneğin: Amin, 1999a; Amin, 1999b). Kümelermeler (örneğin: Aydalot, 1986; Amin ve Thrift, 1992; Gordon ve McCann, 2000; Eraydın, 2002), girişimcilik (örneğin: Capello, 1996; Pımarcıoğlu, 2000), rekabetçilik (örneğin: Asheim, 1997; Amin, 1999a), ekonomik eylemin, sosyal eylemin bir parçası olması, (örneğin: Granovetter, 1985), kurumlar ve kurumsal yapılar (örneğin: Amin ve Thrift, 1992; Morgan, 1997; Amin, 1999a; Amin, 1999b; O’Hara, 2000; Reisman, 2002) ve sayısı daha çok artırılabilir birçok anahtar kelime güncel kalkınma literatüründe bulunmaktadır. Bu anahtar kelimeleri kullanmakta olan kalkınma söylemlerinin bir ortak noktası, kalkınmayı sadece ekonomik bir iyileşme olarak görmemeleridir. İkinci ortak nokta ise, birinciyle paralel bir biçimde ortaya çıkmaktadır ve kalkınmayı toplam yaşam kalitesindeki iyileşmeler olarak görmek eğilimidir.

Amin ve Thrift’in (2002) “Yeni Kentçilik” (ya da şehircilik olarak da çevrilebilir – New Urbanism) olarak açıkladıkları eğilimin kenti tanımlama biçimi kalkınma ve toplam yaşam kalitesindeki iyileşme arasındaki ilişkiyi tanımlamak açısından çok yaratıcı sonuçlara olanak tanımaktadır. Buna göre kent; (a) indirgenemez bir çeşitliliğin ürünü olan ve (b) insan, meta ve finans ve bilgi (information) akışlarından oluşan farklı nitelikteki hareketliliklere açık katışık mekansallaşmalar olarak tanımlanmaktadır (Amin ve Thrift, 2002:3). Böyle bir tanım hem kenti ve kıyı birbirinin tersi özelliklere sahip yerler olarak tanımlamanın yarattığı anlam karmaşalarını azaltmakta, hem kenti bu hareketliliklerin indirgenemez çeşitlilikte bulunduğu mekânsal merkezleşmeler olarak anlamakta, hem de kırsal yerleşmeleri, kentteki fonksiyonların olmadığı pasif yerleşmeler olarak düşünmek yerine belli hareketlilikleri oluşturabilme kabiliyetine sahip yerleşmeler olarak tanımlayabilmenin yolunu açmaktadır.

Kenti söz konusu hareketliliklerin merkezleştiği mekansallaşmalar olarak tanımlamak, aynı zamanda toplam yaşam kalitesini yükseltecek kentsel olanakların merkezleştiği yerler (Hovardaoğlu, 2010) olarak tanımlamak anlamına da gelir. Öte yandan kırsal yerleşmeleri bu bağlamda tanımlamak, kırsala yönelik stratejiler için hangi hareketliliklerin nasıl tetiklenebileceği ya da hangilerinin önünde ne tür kilitlenmeler bulunabileceği ve bunların nasıl aşılabileceğini araştıran yeni bir bakma biçimi sağlayacaktır. Her ne kadar açıkça telaffuz etmeseler de Türkiye’de son dönemde üretilmekte olan kırsal kalkınma stratejileri, kırsal yerleşmeleri bu eğilime paralel bir biçimde oldukça aktif pozisyonlarda kavramlaştırıyor görünmektedir. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve buna uygun hazırlanan politikalar da aynı eğilime sahiptir. Hatta kırsal kalkınmayı konu edinen birçok araştırma da kırsal yerleşmeleri belli hareketlilikleri yaratma kabiliyetine sahip aktif yerleşmeler olarak görmektedir (örneğin, Green vd. 2005; Andreoli ve Jussila, 2008; Cowan, 2008; Manzanal, 2008; Morgan vd. 2010).

Ancak kırsal kalkınma açısından temel sorun, kırsalda ekonomik hareketlilikler sağlamak kadar, bu ekonomik hareketliliklerin sağlandığı kırsal yerleşmelerde yaşam kalitesini belli bir seviyeye çıkarabilme sorunudur. Ekonomik hareketliliğin sürdürülebilirliği, bunu yaratan aktörlerin hareketliliği o yerleşmede yaratabilme konusundaki üstlenme – ya da bağlılık (commitment) (Tekeli ve Pımarcıoğlu, 2004) düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. Yerelde belli hareketlilikleri yaratabilme kabiliyetine sahip olan aktörlerin, yarattıkları hareketlilikler sonucu ortaya çıkan bireysel fayda fonksiyonları, onların kendilerince daha rasyonel olduğunu düşündükleri farklı yatırımlar yapabilmek amacıyla yereli terk etmelerine neden olmamalıdır. Aksi durumda yereldeki hareketlilik yaratma kabiliyetlerinin sürdürülebilirliğinden söz etmenin imkanı kalmayacaktır. Bu durumda, söz konusu hareketlilikleri yaratabilen nitelikteki aktörlerin yerelde bu hareketliliği oluşturmaya devam etmeleri yaşımsal önem taşımaktadır.

Yaşam kalitesinin yukarıdaki tanımı, yaşam kalitesi olanaklarını sağlamak konusunda kentlerin özellikle kırsal alanlarla karşılaştırıldığında ister istemez çok daha avantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir. Yaşam kalitesi açısından ortaya çıkan böyle bir avantaj, kırsalda ekonomik hareketlilik sağlama kabiliyetine sahip olan aktörlerin belli sermaye birikimi düzeyine ulaştıklarında kentsel alana göç etmeleriyle sonuçlanabilir. Bu durumda, kırsal alan sadece bir işletme mekanı olarak kalma tehlikesiyle karşı karşıya olacaktır. Tarımsal alanın birer işletme haline gelmesi kırsal alandaki mevcut işgücü niteliklerinin de değişmesi şeklinde sosyolojik sonuçları ortaya çıkarabilecektir. Eğer kırsal alandaki hareketlilik yaratma kabiliyetine sahip aktörlerde Tekeli ve Pınarcıoğlu'nun (2004) belirttiği nitelikte üstlenme – ya da bağıllık – düzeyleri oluşmuyorsa – ki bunların oluşması açısından yaşam kalitesi olanakları büyük önem taşımaktadır – kırsal yerleşmeler, bu aktörlerin yaşamadığı ve yaşam kalitesi olanaklarının artırılması için örneğin yerel kamuoyunun yeterli düzeyde oluşamayacağı yerleşmeler haline dönüşebilir.

Hiç kuşkusuz ki kırsal kalkınma stratejileri, kırsal yerleşmelerin bugünkünden daha pasif pozisyonlara gelmesi amacını taşımamaktadır. Bu nedenle kırsal alanda sadece ekonomik hareketliliklerin oluşmasını tetiklemek ya da bunların önündeki engelleri kaldırmak kalkınma açısından yeterli olmayacaktır. Gerçek anlamda bir kırsal kalkınma çabası, kırsal yerleşmelerdeki yaşam kalitesi olanaklarının artırılmasını gözetmeyi öncelikli amaçlarından biri haline getirebilmelidir. Fakat belli düzeydeki yaşam kalitesi olanaklarının kırsal yerleşmelerde gerçekleştirilmesi, hem büyük kamu yatırımlarının gerçekleşmesini gerektirmektedir, hem de kısa vadede ulusal düzeyde tüm kırsal yerleşmeler için oluşturulabilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Kırsal yerleşmelerde yaşam kalitesi olanaklarını yükseltecek nitelikte yatırımların gerçekleşmesi uzun vadede mutlaka amaç edinilmelidir. Ancak bu uzun vade gerekliliği, kırsal kalkınmanın geciktirilmesi anlamına gelmez. Anadolu coğrafyasında özellikle bölgesel kentlere yakın olan ya da bu kentlere erişim kabiliyeti yüksek olan kırsal yerleşmeler kırsal kalkınma açısından özellikle de yaşam kalitesi bağlamında özel bir öneme sahip görünmektedir. Bu nedenle bu çalışmada yakın-kırsal kavramı önerilmektedir. Kısa vade stratejilerde bu yakın-kırsal yerleşmelere ağırlık verilebileceği, bu sayede kalkınma çabalarının daha çeper kırsal yerleşmelere doğru yaygınlaşma şeklinde bir dışsallık yaratabileceği düşünülebilir. Ancak yakın-kırsal yerleşmeler de sorunsuz alanlar değildir, daha önemlisi son derece kendine özgü sorunlara sahip olabilir. Bu nedenle takip eden bölümde yakın-kırsal niteliğindeki bir yerleşmeden elde edilen veriler ışığında bu yerleşmelere ilişkin bazı anahtar tespitler yapılmasına yönelik çabaya yer verilmiştir.

3. Bir Yakın-Kırsal Yerleşmede Elde Edilen Bulgular Üzerine

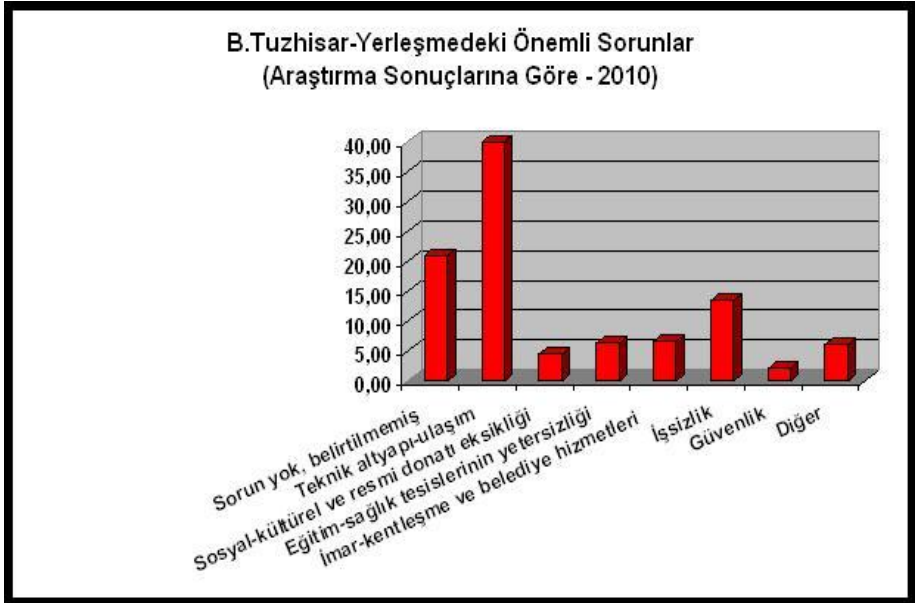
Kayseri kentine 45 km mesafede yer alan ve Bünyan İlçesi sınırları içinde kalan kırsal nitelikli Büyüktuzhisar yerleşmesi, yakın-kırsal kavramlaştırmasının yapılabilmesi açısından son derece önemli ipuçları sunmaktadır (bu araştırmanın ayrıntılı sonuçlarını görmek için lütfen bkz. Hovardaoğlu vd. 2011). Yerleşmenin batısında, Kayseri İli'nin önemli sulak alanlarından biri olan Tuzla Gölü bulunmaktadır. Taban suyunun yüksek olduğu II., III., ve IV. sınıf tarım topraklarıyla çevrili olan yerleşmede tarım alanlarının büyük kısmı, yüksek taban suyuna sondaj kuyuları açılması sayesinde sulanabilir tarım arazisi haline getirilmiştir (Hovardaoğlu vd. 2011). İklimsel özellikleri nedeniyle tarımsal üretimin hasat sayısı Ege ve Akdeniz iklim kuşaklarında bulunan tarımsal alanlara oranla daha düşüktür ve örtü altı tarım olanakları kısıtlıdır. Ancak yine de ildeki önemli tarımsal üretim potansiyeline sahip bir alanda bulunmaktadır.

Büyüktuzhisar yerleşmesinde gerçekleştirilen araştırma, yaşam kalitesi meselesine ilişkin önemli tespitlerin yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Yerleşmenin ekonomik yapı analizlerinde profesyonel tarım konusundaki organizasyon eksiklikleri ve kurumsal

organizasyonların ya oluşmaması ya da hantal işlemesi nedeniyle tarımsal üretim yapan aktörlerin bireysel yapabilirliklerinin iyileşme olasılıklarının olmasına rağmen buna erişimde güçlük yaşadığı tespit edilmiştir. Öte yandan sözleşmeli tarım uygulamalarını gerçekleştiren üreticilerde bu düzeylerde büyük oranda artışlar olduğu tespit edilmiştir. Ancak tarımsal üretici konumundaki aktörlerin ortak bir rasyonel oluşturma konusunda hem isteksizlik ve buna bağlı kilitlenmeler yaşaması, özellikle AB-OTP çerçevesinde gerçekleştirilmesi düşünülen kurumsal organizasyonların oluşmasını şimdilik engelliyor görünmektedir. Büyüktuzhisar yerleşmesinde gerçekleştirilen araştırmada katılımcılarla yapılan anket ve görüşmelerde yerleşme sakinlerinin yaşam kalitesine ilişkin iki ağırlıklı algısı olduğu tespit edilmiştir. Bunların ilki, yaşam kalitesini yerleşme düzeyinde kavrayan ve çok büyük oranda teknik altyapı olanaklarıyla sınırlı gören anlayışken ikincisi, yaşam kalitesini bireysel düzeyde kavrayan ve konut konforuyla sınırlı gören anlayıştır.

Araştırmanın yaşam kalitesi başlığı altında elde edilen en önemli sonuçlardan biri, bu çalışmadaki yaşam kalitesi tanımlarına uygun bir biçimde açıklanan olanaklara erişim konusunda Kayseri kentine kolay erişimin büyük önem taşımasıdır. Gerçekten de katılımcılar yerleşmedeki yaşam kalitesini ağırlıklı teknik altyapı ve ulaşım olanaklarındaki sorunlarla ilişkili açıklamışlar ve diğer olanakların tamamını Kayseri kentinden karşıladıklarını bildirmişlerdir. Ulaşım sorunlarının teknik altyapıyla birlikte telaffuz etmelerinin en önemli gerekçesi ise, Kayseri kentine erişimin artırılmasına yönelik talepleridir. Diğer bir deyişle ulaşım sorunları yerleşme içi ulaşım sorunlarını değil, Kayseri kentine erişim olanaklarına ilişkin sorunlardan oluşmaktadır.

Şekil 1. Büyüktuzhisar yerleşmesinde katılımcıların yaşam kalitesine ilişkin bildirdikleri temel sorunlar

Kaynak: Hovardaoğlu, O., Çalşır-Hovardaoğlu, S., Sınacı, F., 2011. Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler İçin Kalkınma Stratejileri – Büyük Tuzhisar Örneği, Kayseri Enstitüsü Derneği Yayınları No: 19, Kayseri.

Araştırma katılımcılarının yaşam kalitesiyle ilişkilendirdikleri ikinci anlayış ise, konut konforudur. Katılımcılara göre konut konfor düzeyindeki artışlar bireysel yaşam kalitesinin artışı ifade etmektedir ve bu konuda yerel yönetime düşen en önemli görev,

imara ilişkin yeterli düzenlemeyi gerçekleştirmesidir. Araştırmanın yaşam kalitesi başlığı altında imar ve belediye hizmetlerine ilişkin sorunların varlığından söz eden katılımcıların bu tespitindeki temel vurgu da konut konforu odaklıdır.

Büyüktuzhisar yerleşmesindeki araştırmadan yaşam kalitesine dair ortaya çıkan en önemli sonuç, yakın-kırsal yerleşmelerde yaşayan ve kırsal kalkınma stratejilerinde, tarımsal üretime ilişkin ekonomik hareketlilikleri yaratacağı varsayılan insanların çok büyük kısmının temel yaşam kalitesi olanaklarına yakınlarındaki bölgesel kente erişim sayesinde ulaşıyor olmalarıdır. Bu bağlamda hem yaşadıkları yerleşmedeki üstlenme düzeyleri görece yüksek kalmakta, hem bu yerleşmedeki temel altyapı olanaklarını yaşam kalitesi açısından yeterli görmekte, hem de görece yüksek yaşam kalitesi olanaklarına, bölgesel kentin kentsel alanı içinde yaşamıyor olmalarına rağmen, Türkiye'nin önemli kentsel bölgelerinde (örneğin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi) yaşayan insanlarla yaklaşık aynı sürelerde erişebiliyor olmalarıdır. Elbette ki bu noktada mesafeyi kilometre cinsinden değil zaman cinsinden kavramak büyük önem taşımaktadır.

Ancak bu yerleşmede tespit edilen başlıca önemli sorunlardan biri, tarımsal üretimle uğraşan nüfusun kayda değer bir miktarının aslında önceki zamanlarda kente göç eden, bu süreçte kırsalla ailevi ilişkilerini hiç koparmayan ve kentte emekli olduktan sonra yerleşmeye geri dönen kişilerden oluşmasıdır. Yapılan araştırmada bu nüfusun tarımın profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması gibi hedeflere çok da ilgi göstermedikleri, geçimlik üretimi yeterli gördükleri ortaya çıkmaktadır. Genç nüfusun son 20 yıldaki süreçte ailevi bağlarını da kopararak kente göç ediyor olması, tarımsal üretici olan aktörlerin kentlerle karşılaştırıldığında oldukça yaşlı bir nüfustan oluşması sonucunu doğurmaktadır. Bu yaşlı nüfusun bir kısmının kentteki işlerinden emekli olarak geri dönen kişilerden oluşması ise, kalkınma stratejilerinde yaratılması hedeflenen ekonomik hareketlilik amaçlarına örneğin kurumsallaşma ve profesyonelleşme bağlamında, oldukça ilgisiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu açıdan yakın-kırsal yerleşmelerin başlıca sorunlarından biri, yakınlarındaki bölgesel kentlerle özellikle 1950 sonrası dönemde girmiş oldukları demografik hareketlilik ilişkisinin güncel sonuçları gibi görünmektedir. Bu durumda "kentsel tarım" gibi bazı çözümler için de yakın-kırsal yerleşmeler önemli bir potansiyel olarak değerlendirilmelidir.

4. Sonuç

Son 10 yıllık süreç, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kırsal kalkınma çabalarının yoğunlaştığı bir süreci temsil etmektedir. Bu süreçte kırsal alanda tarımsal üretimin yapısal yeniden organizasyonunu da içerecek biçimde strateji, politika ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Tüm bu çabalar, kırsal alanda ve kırsal yerleşmelerde ekonomik hareketliliklerin artırılması açısından büyük önem taşımakta ve bu hareketliliklerin yaratılabilmesi konusunda belli başarı düzeylerine erişilebilmektedir. Ancak kalkınma, sadece ekonomik hareketliliklerin yaratılması amacını taşıyan bir süreç değildir. Kalkınmanın gerçekleşmesi, yaratılan ekonomik hareketliliklerin toplam yaşam kalitesinde anlamlı iyileşmeler sağlayabilmesiyle gerçekleşen bir süreç olarak anlaşılabilir.

Fakat toplam yaşam kalitesindeki iyileşmeler kentsel nitelikteki hizmetlerle çok yakından ilişkilidir. Bu nedenle kalkınma göstergeleri içinde bu hizmet çeşitliliğindeki artışlar önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu nitelikteki hizmetlerin ulusal düzeyde kırsal coğrafyada görece eşit düzeylerde sağlanabilmesi mevcut yapılabirlikleri aşan yatırımların yapılabilmesini gerektirmektedir. Oysa yakın-kırsal yerleşmeler, kırsal kalkınma açısından son derece büyük bir avantaja sahiptir. Yakınlarında bulunan bölgesel kentteki kentsel hizmet çeşitliliğine görece yüksek erişim kabiliyetleri nedeniyle, toplam yaşam kalitesi düzeyleri, bu hizmet çeşitliliğine erişimi düşük olan kırsal yerleşmelere göre çok daha yüksek gibi görünmektedir. Bu durumda yakın-kırsal, kırsal kalkınma açısından ekonomik hareketliliklerin yaratılabileceği, buna karşılık bu hareketlilikleri yaratan aktörlerin üstlenme düzeylerinin, özellikle de toplam yaşam

kalitesi olanaklarına erişim kabiliyetleri nedeniyle daha yüksek olabileceği yerleşmeleri temsil etmektedir.

Yakın-kırsalın toplam yaşam kalitesi olanaklarına yüksek erişim kabiliyetleri, kırsal alanda kısa vadede gerçekleştirilmesi planlanan ekonomik hareketliliklerin başarılı bir biçimde merkezleştiği yerler olmasını sağlayabilir. Bu sayede kırsal kalkınma çabası, kısa vadede yakın-kırsalda merkezleşerek, orta ve uzun vadede daha çeper kırsala yayılma şeklinde bir dışsallık yaratabilir. Öte yandan, güncel kırsal kalkınma stratejilerinin gerektirdiği kurumsallaşma ve profesyonelleşme gibi tarımsal üretimin yapısal yeniden organizasyonu için gerek duyulan nitelikli işgücüne erişim olanaklarının bu yakın-kırsal yerleşmelerde diğerlerine oranla daha yüksek olması, bu amaçları taşıyan stratejilerin başarı oranlarını artıracak görülmektedir. Yakın-kırsal, her ne kadar kendine özgü sorunları bulunsada, kırsal kalkınma stratejileri açısından kilit öneme sahip yerleşmelerdir ve kısa vade stratejiler açısından öncelikli bir konuma sahip olmalıdır.

Kaynaklar

- Amin, A. (1999a). *An Institutional Perspective on Regional Economic Development*, Joint Editors and Blackwell Publishers, UK.
- Amin, A. (1999b). The Emilian Model: Institutional Challenges, *European Planning Studies*, Vol: 7, No: 4, 389-405.
- Amin, A., Thrift, N. (2002). *Cities: Reimagining the Urban*. Polity Press, Blackwell Publishing, Malden, USA.
- Amin, A., Thrift, N., (1992). Neo-Marshallian Nodes in Global Networks, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol: 16, No: 4, 571-587.
- Andreoli ve Jussila (2008). *European Policies Revisited: Rural Development Programs of Tuscany and Umbria Compared*, Rural Development Issues, Editörler: A.V. Burlingham ve W.N.Townsend, Nova Science Publishers, New York, 59-76.
- Asheim, B. (1997). *Learning Regions in a Globalized World Economy: Toward a New Competitive Advantage of Industrial Districts?*, in *Interdependent and Uneven Development: Global-Local Perspectives*, Conti, S., and Taylor, M., (eds.) Avebury, London.
- Aydalot, P., (1986). *Milieux Innovateurs en Europe*, Gremi.
- Capello, R., (1996). *Industrial Enterprises and Economic Space: The Network Paradigm*. European Planning Studies, 4 (4): 485-495.
- Cowan, T. (2008). *An Overview of USDA Rural Development Policies*, Rural Development Issues, Editörler: A.V. Burlingham ve W.N.Townsend, Nova Science Publishers, New York, 77-106.
- Directorate - General for Agriculture and Rural Development <http://ec.europa.eu/agriculture/>
- Eraydın, A. (2002). *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, ODTÜ, Ankara.
- Fongjong, L.N. (2008). *Issues of Rural Development in North-Western Cameroon*, Rural Development Issues, Editörler: A.V. Burlingham ve W.N.Townsend, Nova Science Publishers, New York, 193-214.
- Gadrey, J., Jany-Catrice, F. (2006). *The New Indicators of Well-Being and Development*, Palgrave Macmillan, New York.
- Gordon, I., McCann, P. (2000). Industrial Clusters: Complexes, Agglomeration, and/or Social Networks?, *Urban Studies*, Vol: 37, No: 3, 513-532.
- Granovetter, M. (1985). *Economic Action and Social Structure: the Problem of Embeddedness*, *American Journal of Sociology*, November 1985, 91, (3), 481-510.
- Green, G. P., Deller, S. C. ve Marcouiller, D. W. (2005). *Amenities and Rural Development: Theory, Methods and Public Policy*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

- Hovardaoğlu, O. (2010). *Yeni Rekabetçilik: Kentsel Yapabilirlikler ve Kentsel Olanaklar*, 13. Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi: Bölgesel Gelişme için Yapılanma Gündemi, 11-12 Mart 2010, İstanbul.
- Hovardaoğlu, O., Çalışır-Hovardaoğlu, S., Sınacı, F., (2011). *Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler İçin Kalkınma Stratejileri – Büyük Tuzhisar Örneği*, Kayseri Enstitüsü Derneği Yayınları No: 19, Kayseri.
- http://europa.eu/pol/agr/index_en.htm - common agricultural policy (ortak tarım politikası), son ziyaret tarihi, 28-03-2011.
- Manzanal, M. (2008). *Rural Development Programs in Argentina and Its Institutions*, Rural Development Issues, Editörler: A.V. Burlingham ve W.N.Townsend, Nova Science Publishers, New York, 137-156.
- Morgan, K. (1997). *The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal*, *Regional Studies*, Vol: 31, No: 5, 491-503.
- Morgan, S.L., Marsden, T., Miele, M., Morley, A., (2010). *Agricultural multifunctionality and farmers’ entrepreneurial skills: A study of Tuscan and Welsh farmers*, *Journal of Rural Studies* 26, 116–129
- O’Hara, P. A. (2000). *Marx, Veblen, and Contemporary Institutional Political Economy: Principles and Unstable Dynamics of Capitalism*, Edward Elgar Publishing.
- Pınarcıoğlu, M. M., Işık, O. (2004). *Yeni Kalkınmacılık: Bölgesel Kalkınmada Arayışlar*, GAP-GİDEM Publications No:4, Ankara.
- Pınarcıoğlu, M.M. (2000). *Development of Industry and Local Change*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, ODTÜ, Ankara.
- Pınarcıoğlu, M.M. (2006). *Eski bir Muammaya Çözüm Arayışları*, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV-ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 7-8 Eylül 2006, Ankara, 289-294.
- Reisman, D. (2002). *The Institutional Economy: Demand and Supply*, Edward Elgar.
- Tekeli, I., Pınarcıoğlu, M.M. (2004). *Commtiment Model for Regional Planning: How to Unlock the Frozen Gears of Stagnant Regions*, *Urban and Regional Development: Concepts and Experiences*, (Eds. Gök, T., Marszai, T.), 9-28, Academy of Science, Warsaw.
- Zongsheng, C., Yunbo, Z. (2008). *The Urban / Rural Gap and Its Impacts on Income Inequality of Chinese Residents*, Rural Development Issues, Editörler: A.V. Burlingham ve W.N.Townsend, Nova Science Publishers, New York, 107-136.